

ÚKOL č. 2

Vyberte si libovolnou tištěnou reklamu a pokuste se v jejím sdělení identifikovat:

a/ použité typy znaků

b/ komunikační funkce podle Jakobsonova modelu

c/ binární opozice

Vysvětlete jak jejich užití formuje reklamní poselství

Odevzdat do 3.5.

II. KOMUNIKAČNÍ MODEL Y A TEORIE

„Model představuje strukturu symbolů a operačních pravidel, které dohromady tvoří sadu relevantních, základních, opěrných bodů v existující struktuře nebo procesu“.

Karl Deutsch (1952)

Komunikační model můžeme definovat jako teoretickou, zjednodušenou reprezentaci reálného světa. Je to nástroj, který odhaluje základní vztahy mezi jednotlivými částmi systému a snaží se popsat jejich **vzájemnou dynamiku**. Pokud chceme formulovat jakoukoliv teoretickou koncepci, vědomě či nevědomě, musíme modelovat procesy, kterých se tato teorie týká.

Čtyři funkce komunikačního modelu (Deutsch, 1952)

- 1/ **organizační** - pro konstrukci každého modelu je třeba nejdříve vybrat data a popsat je,
- 2/ **heuristickou** - model by měl mít schopnost popsat vzájemné vztahy prvků daného systému, a to tak, jak ještě nebyly nikdy pochopeny,
- 3/ **prediktivní** - ve většině případů, by se měl model pokoušet odhalit a vysvětlit nové vztahy či nový fenomén a predikovat jeho chování,
- 4/ **měření** - každý model by měl poskytovat možnost „měřitelnosti“ popisovaného chování (např. komunikačního). Jinými slovy měl by **umožňovat verifikaci jednotlivých předpokladů**, hypotéz, a to prostřednictvím sofistikovaného postupu.

SCHEMATA, MODELY, TEORIE

Modely jsou často zaměňovány s teoriemi, jelikož jejich vztah je velmi blízký. Model ale **není explanační nástroj sám o sobě, ale jen pomáhá tvořit teorii.**

- **TEORIE** – Obecně ucelený prediktivní systém, který se vztahuje k nějakému problému. Množina tvrzení, uspořádaných pravdivých, potvrzených, které splňují další podmínky.
- 1/ **jednoznačnosti** - vymezení používaných pojmů
- 2/ **úplnosti** – zahrnující všechny objekty a jevy/jejich vztahy/, které se k dané oblasti vztahují
- 3/ **konzistence** – vyžadující, aby se jednotlivá tvrzení vzájemně nevylučovala, nebo aby se na základě dané teorie nedaly vyvozovat tvrzení, která se vzájemně vylučují

MODELÝ PRO MASOVOU KOMUNIKACI

se pokoušejí popsat způsob **jak se jedinci adaptují na sociální realitu v níž žijí, a to prostřednictvím masových komunikačních prostředků, respektive informací, které přinášejí.** Významnou roli v těchto modelech hraje popis a výklad **průběhu toku informací.**

KOMUNIKAČNÍ MODELY: PROCESUÁLNÍ A SÉMIOLOGICKÉ

- A/ Procesuální škola vidí komunikaci jako **přenos informací**: různé komunikační modely zde obvykle představuje **lineární, jednosměrné schéma**
- „*Matematická teorie komunikace*“ (Claude Shannon, Warren Weaver, 1949)
- „*Komunikační model – Lasswellova formule*“ (Harold D. Lasswell, 1948)
- B/ Sémiotická škola chápe komunikaci jako proces tvorby významů: různé komunikační modely zde obvykle představuje **triangulární schéma**
- „*Model konstrukce významu - označující/označované*“ (Saussure, Ferdinand de ([1916] 1989): Kurs obecné lingvistiky)

C/ Syntéza obou modelů

- „*Základní funkce a prvky komunikace*“ (Jakobson, Roman: Poetická funkce)
- „*Model zakódování a dekodování*“ (Hall, Stuart: Encoding and decoding in television discourse)

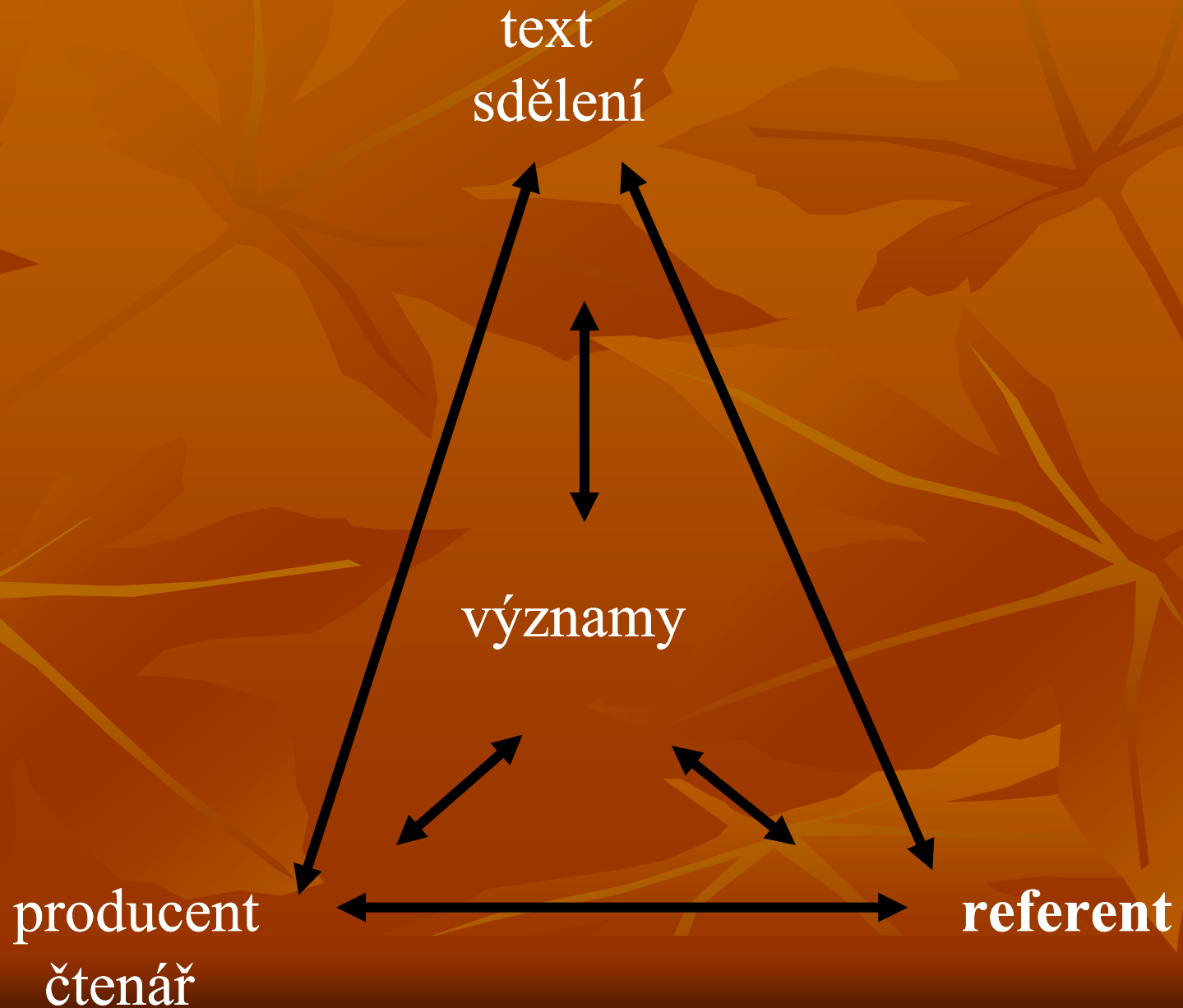
II. SÉMIOTIKÉ KOMUNIKAČNÍ MODELY

- mají strukturální charakter a jejich primárním cílem je **popsat vztahy mezi jednotlivými elementy působícími v rámci procesu konstrukce významu.**
- Tyto modely se tedy nesoustředují na jednotlivé fáze komunikace, ale koncentrují pozornost na **strukturu vztahů**, které umožňují sdělení cosi označit.
- Jinými slovy zabývají se tím, **jak se z vizuálního, audiálního, taktilního, čichového či chuťového znaku stane sdělení.**
- Význam tak není ničím jiným než interpretací, která vychází z užití znaků.

- **Většina modelů popisujících konstrukci významu sdílí podobnou formu, respektive zahrnuje tři základní elementy:**
  - **1/ znak**
  - **2/ objekt (referent), který znak zastupuje**
  - **3/ uživatele znaku**

SDĚLENÍ A VÝZNAMY

SÉMIOTIKA/ SÉMIOLOGIE (z řeckého semeion - znak)

- **Sémiotika je vědní disciplína zabývající se znaky a významy.** Vytváří tak v rámci komunikačních studií specifickou výzkumnou oblast zaměřenou primárně na mechanismy **sociální produkce významů**, a to v rámci znakového systému.
- *„Věda, která studuje život znaků v životě společnosti“*
- *Cílem této vědní disciplíny je odpovědět na otázku „z čeho sestávají znaky a jakými zákony se řídí“ (Ferdinand de Saussure)*
- Sémiotika se zabývá **analýzou textů**. Označení „text“ zde je chápáno v širším smyslu. 'Text' může existovat v každém mediu a může mít povahu verbální, non-verbal nebo zahrnovat obojí.

- **Sémiotika se tak soustředuje na abstraktní struktury, které nemůžeme pozorovat přímo jako vnější realitu.**
- **Sémiotická východiska užívají jazykovědci, filosofové, psychologové, sociologové, antropologové, mediální, literární i estetická teorie, ale i psychoanalýza.**
- **Sémiotika chápe realitu jako lidský konstrukt.**
- **Pravá podstata věcí neleží v nich samých, ale ve v z t a z í c h, které okolo nich konstruujeme a následně promítáme mezi sebe a tyto jevy.**
- **Sémiotické komunikační modely se zabývají tím, jak se z vizuálního, audiálního, taktilního, čichového či chuťového znaku stane sdělení.**
- **Význam tak není ničím jiným než interpretací, která vychází z užití znaků.**

Základním cílem sémiotického přístupu je analýza mechanismu sociální produkce významů, respektive jejich role v mocenských vztazích.

- Sleduje přitom tři základní komunikační jednotky:
- 1/ **znaky** jako stavební kameny komunikace. Soustřeďuje se přitom na analýzu různých typů znaku a způsobů jak sdělují význam svým uživatelům. **Znaky jsou pro sémiotiku lidskými konstrukty.**
- 2/ **kódy** jako systémy, do kterých jsou znaky organizovány.
- 3/ samotnou **kulturu**, ve které dané znaky a kódy existují.

III. ZNAK A VÝZNAM

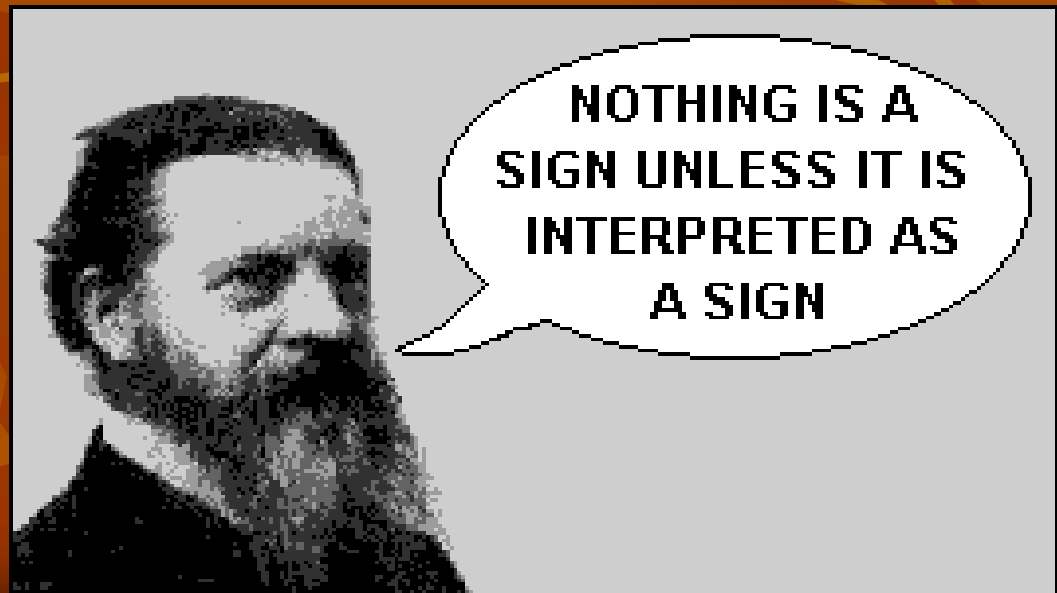
- **Homo significans**
- **Zdá se, že jako živočišný druh jsme přitahováni k tomu, abychom vytvářeli významy**
- **„Myslíme pouze ve znacích“ (Peirce)**
- **„Naše myšlení se realizuje prostřednictvím tvorby a interpretace znaků“.**
- **Znaky nabývají formu slov, obrazů, zvuků, vůní, chutí, jednání, objektů**
- **Cokoliv může být znakem, ale jen v situaci, kdy je to interpretováno jako *'označující'* něco – jako cosi, co *zastupuje* cosi jiného než sebe sama.**

TEORIE ZNAKU

A/ Charles Saunders Peirce (1839-1914)

B/ Ferdinand de Saussure (1857-1913)

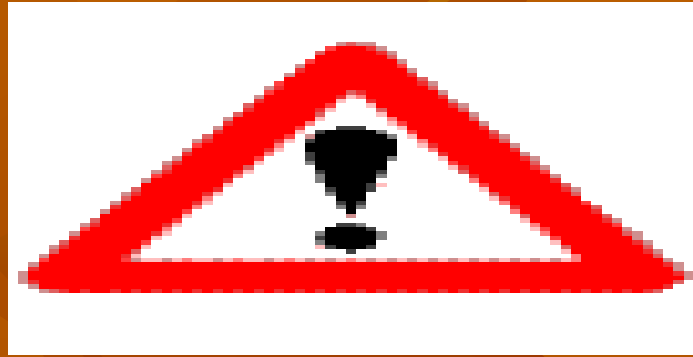
- Charles Saunders Peirce (1839-1914)
- Znak je cosi fyzického, smysly vnímatelného, něco co zastupuje něco jiného než sebe sama.
- Znak reprezentuje objekt či referent v mysli interpreta.

- **a/ SYMBOL** - je znak, který funguje na základě nějakého obecně přijatého pravidla nebo asociace s objektem. Znaky symbolické se nepodobají objektu, ani s ním nemají přímé spojení.
- **b/ IKON** - je znak, který se podobá svému objektu, respektive znak, který denotuje objekt jen na základě vlastních rysů, které se velmi blíží rysům objektu.
- **c/ INDEX** - je znak, který funguje na základě vlastní faktické nebo příčinné souvislosti s objektem.

SYMBOL

- „Označující“ se nepodobá „označovanému“. Je v zásadě arbitrární nebo čistě konvenční. To znamená, že takový vztah musí být učen. (např. jazyk obecně, abeceda, čísla, Morseova abeceda, semafor, vlajka)

IKON(a)/IKONICKÉ:

- „Označující“ se podobá či imituje „označované“ (vypadá, zní, chutná, voní stejně nebo podobně).
- Například portrét, onomatopoe, metafora, zvukové efekty v rozhlasovém dramatu, imitovaná gesta apod.

INDEX/INDEXICKÉ:

- „Označující“ není arbitrární, ale je spojeno (fyzicky nebo kauzálně) s „označovaným“. To spojení je **pozorovatelné** nebo **odvoditelné**. Například:
- a/ *'přirozené znaky'* (kouř, hrom, stopy, ozvěna, nesyntetická vůně či chuť, lékařské symptomy (bolest, vyrážky, puls), měřicí nástroje /větrná korouhvička, teploměr, hodiny/),
- b/ *'signály'* (a otisk boty na dveřích, zvonek telefonu), ukazatele (a rozcestník), záznamy (fotografický, filmový, audio, video atd.),
- c/ *osobní 'znaky'* (rukopis, oblíbené fráze) a indexická slova ('toto', 'tady', 'tam').

MAPA je

- **a/ indexická** v tom smyslu, že upozorňuje na umístění objektů,
- **b/ ikonická** v tom, že reprezentuje přímé vztahy a vzdálenosti mezi objekty
- **c/ symbolická** v tom, že užívá konvenční symboly, jejichž porozumění se musíme naučit.
- **Znaky tedy nemohou být klasifikovány bez reference k záměru jejich uživatele v daném kontextu.**
- **Jedna osoba může týž znak užívat důsledně symbolicky, jiná ikonicky a další indexicky. Když hovoříme o ikoně, indexu či symbolu, nemáme na mysli objektivní kvalitu znaku, ale uživatelovu zkušenost se znakem.**
- **Znaky též mění svůj modus v čase. V jistém smyslu je Rolls-Royce indexem bohatství, člověk musí být bohatý, aby si jej mohl koupit. Ale postupem času, sociálním užíváním se zde vytvořil konvenční symbolický znak bohatství.**

■ Jakobsonův komunikační model: prvky a funkce

■ Základní součásti

■ Kontext

■ Mluvčí

■ Sdělení

■ Adresát

■ -----

■ Kontakt

■ Kód

■ Základní funkce

■ Poznávací (referenční)

■ Emotivní

■ Poetická

■ Konativní

■ -----

■ Fatická

■ Metajazyková

Typ fce.	Orientace	Vlastní funkce	Příklad
referenční	kontext	poskytování informací	Prší
expresivní	mluvčí	vyjádření pocitů/ postojů	Chčije a chčije
konativní	adresát	Ovlivňování chování	Počkej tady, dokud nepřestane pršet!
fatická	kontakt	vytváření nebo udržování sociálních vztahů	Hrozné počasí, že?
Meta- jazyková	kód	dotýká se podstaty interakce (např. televizního žánru či formátu)	A teď následuje pravidelná předpověď počasí.
poetická	sdělení	zvýraznění textových charakteristik	Klesl k zemi jako když mírný deštík pomalu padá z nebes.

- „I LIKE IKE“

- „DO ČISTA DO ČISTA. VY ZÍRÁTE
MY ZÍRÁME“

DAILY MIRROR

Tuesday, March 3, 1981

12p

Demo blacks clash with London police

VICTIM: A policeman is helped to safety.

VIOLENCE broke out as thousands of angry blacks marched through London yesterday.

The demonstrators were protesting at police handling of their investigations into a fire in which 15 black people died.

Chaos broke out as the chanting marchers flooded into the city.

A 200-strong breakaway group attacked shops, wrecked cars and smashed windows.

In Fleet Street, the windows of a jeweller's were smashed by

By MIRROR REPORTERS

and traps of valuables snatched. Mirror cameraman Alisdair Macdonald was injured as he took dramatic pictures of youths looting the shop.

The violence spread to the West End, where clashes with police broke out. Dozens of officers were injured.

The march to Hyde Park set out peacefully from New Cross,

South London, where the children fire victims died at a party.

Among the estimated 10,000 demonstrators were protesters from as far as Bristol, Manchester and Birmingham.

Later one black leader said: "I admit some black kids caused trouble, but the police didn't need to use force."

Women and children were frightened and trampled and policemen were injured. But it should never have happened.

Flashpoint—Page 5. The Spoilers—Centre Pages.

FLARE-UP: Police and marchers clash at flashpoint of the "peaceful" demo that went wrong. Pictures: ALISDAIR MACDONALD

CONFRONTATION

■ CLAUDE LÉVI-STRAUSS (1908 - 2009)

„Svět nemůžeme poznat v jeho vlastních pojmech, ale pouze skrze pojmové struktury naší kultury.“

- **Strukturalismus se snaží odhalit pojmové struktury, na základě kterých jednotlivé kultury organizují své vnímání a chápání světa.**
- **Strukturalismus ovšem neodmítá existenci vnější univerzální reality, ale popírá možnost či schopnost lidských bytostí tuto realitu uchopit v její objektivní, kulturně nepodmíněné podobě.**
- **Strukturalismus si klade za cíl zjistit jakým způsobem lidé dávají svému životnímu světu smysl.**

- **System binárních opozicí** sestává ze dvou vzájemně spjatých kategorií, které ve své nejčistší formě zahrnují universum.
- V rámci dokonalé binární opozice je vše buď v rovině A nebo B. **Aplikace tohoto principu nám umožňuje dávat světu smysl.** Kategorie A ovšem nemůže existovat sama o sobě, jako esenciální kategorie, ale jen ve strukturovaném vztahu s kategorií B. Kategorie A dává smysl pouze proto, že není kategorií B.
- Jinými slovy binární opozice charakterizuje **kontrastní vztah znaků stojících ve významové opozici.**
- Například město a vesnice, muž a žena, dítě a dospělý, veřejné a soukromé, civilizované a divoké. Binární opozice, stejně jako všechny znaky systému nejsou přirozenou strukturou, ale jde o **kulturní výtvoary.**

- Binární opozice tak pomáhají uspořádat významy. Například město a venkov charakterizují následující opozice:

■ <u><i>město</i></u>	■ <u><i>venkov</i></u>
■ umělé	■ přirozený
■ znečištěné	■ čistý
■ přelidněné	■ liduprázdný
■ vzrušující	■ nudný
■ komerční	■ nekomerční
■ nebezpečné	■ bezpečný

- Uvedený seznam zahrnuje konotace města a venkova, které ve svém celku vytvářejí **MÝTUS** městského a venkovského života.

- Jiným příkladem ilustrujícím roli a přítomnost binárních opozicí v kultuře je **příběh stvoření v knize Genesis**.
- Nemusíme jej číst jen jako naraci o stvoření, ale též jako **vyprávění o zrodu kulturních kategorií**, které tomu vyprávění dávají smysl:
  - **temnota zde byla oddělena/ od světla/**
  - **země od /vzduchu/**
  - **země byla rozdělena do kategorií půdy /a vody/**
  - **vody se zde dělí do vod mořských – neplodných/ a vod nebeských plodných (deště).**
- Poslední příklad demonstruje mechanismus vytváření **smyslu druhého stupně**, tj. když jsou využity kategorie, jež zřetelně **existují v přírodě**, kategorie, jež jsou pro nás příkladem vnější reality. Ty pak jsou použity k **vysvětlení specifitějších, generalizovanějších a mnohem kulturně specifitějších pojmů**.

- VÝZNAM A SMYSL – rozlišení mezi výrazem, tím co komunikát znamená a k čemu mimo jazyk odkazuje
- Jde ovšem o to, jak ukotvit tyto pojmy v přírodě ne v kultuře, a to tak, aby se jevily jako přirozený a ne kulturní proces.
- To znamená, že opozice zjevně přírodních kategorií - jako jsou mořské vody a dešťové vody jsou užity k vysvětlení a naturalizaci mnohem abstraktnějších, kulturně specifičtějších pojmů - plodnosti a neplodnosti.

LOGIKA KONKRÉTNÍHO (Claude Lévi-Strass)

- jde o univerzální mechanismus či proces vytváření **smyslu abstraktních pojmů** metaforickou transpozicí jejich struktury diferencí na **diference konkrétních pojmů**, které se jeví jako **PŘIROZENÉ**

Konstrukce binárních opozicí je univerzální proces vytváření smyslu.

Je univerzální proto, že je produktem biologické struktury lidského mozku a je tedy **druhově specifická**, **není produktem pouze jedné společnosti nebo kultury.**

- Média často užívají binárních opozice, aby efektivněji strukturovaly své reprezentace.
- Text, který užívá mechanismu binárních opozicí obvykle **připisuje pozitivní hodnotu jedné straně**, aby vynikla nepřijatelnost strany druhé.
- Například opozice **MY : ONI** bývá nezřídka užívána v nacionalistickém kontextu s cílem posílit národní identitu apod.

STRUKTURALISTICKA ANALYZA TITULNÍ STRANKY WEEKLY WORLD NEWS

How to tell if YOU are descended from a space alien

WEEKLY WORLD

NEWS

November 1, 1998

30987

65¢

**GUN-TOTING MOM
RESCUES NIECE
FROM KIDNAPPER**

Terminal patients were weighed before and after they died!

HUMAN SOUL WEIGHS $\frac{1}{3,000}$ TH OF AN OUNCE

'This proves there IS life after death,' say top scientists

Painting of Elvis weeps real tears!

Psychic makes river run backwards

Gutsy girl swims
herself to death!

Oops! Cheatin' hubby
tries to date his own
wife at a singles bar!

Zdá se, že jde o kolekci nesouvisejících příběhů. Při detailnějším pohledu zde vidíme
SPOLEČNOU HLUBINNOU STRUKTURU

Hlavní texty naznačují přítomnost této hlubinné struktury.

Jedna ze zpráv se zabývá tématem vědeckého důkazu existence duše a posmrtného života.

Strukturálně je tento článek velmi blízko příběhu o slzách na obraze Elvise Prestleyho.

*Oba příběhy pracují s binární opozicí **život a smrt**.*

Od ní se pak odvozují další kulturně specifitější tedy méně hluboké opozice, do kterých lze oba texty transformovat:

- *věda /náboženství*
- *racionalita/iracionalita*
- *světскost/zázračnost*
- *křesťanství/pohanství*
- *přirozený/nadpřirozený*

■ Tato primární analýza otevírá další možnosti interpretace:

1/ uvedené opozice jsou užity ke zpochybnění sociálně dominantních hodnot. V racionalistické a křesťanské společnosti je vztah mezi vědou a náboženstvím nezbytně křehký a společnost se snaží podržet tyto dvě domény oddělené. V případě konfliktu samozřejmě vítězí věda. V daných člancích jsme však vystaveni zkušenosti překračující sílu vědecké explanace. **Oba texty sdělují, že vědecká pravda nemusí být hodnotnější než pravda náboženská.**

2/ Jednotka může změnit své místo v systému na základě existence ostatních jednotek, respektive ve vztahu k těmto jednotkám, které ji obklopují. Přitom nemusí být celá struktura systému porušena.

■ **Tak křesťanství může změnit svou pozici z méně sociálně akceptované (ve srovnání s vědou) k sociálně „silnější“ (ve vztahu k pohanství).**

- Příběh „O slzách na obraze Elvise Prestleyho“ oponuje křesťanství, jelikož tvrdí, že takové zázraky jsou vyhrazeny pouze Bohu, Kristu a svatým. Ne rockovým hvězdám.
- 3/ Se strukturou opozit normálním/abnormální, vědecké/ nevysvětlitelné pracuje i **text o změně směru proudění řeky způsobené mentální aktivitou**. Vědecký rozum zde stojí proti nevysvětlitelnému. Rozum a věda jsou zde ztělesněny v zákonech pravděpodobnosti zatímco **koidence či náhoda** jsou produktem nevysvětlitelného systému ležícího za hranicemi racionality.

4/ I zbývající, mnohem každodennější zprávy - o matce zachraňující svou neter a dívce, která zemřela na následky plaveckého tréninku se zabývají **otázkami života a smrti**, i když více na fyzické než spirituální rovině. Dominují zde spíše sociální normy.

Postavy jsou v těchto příbězích reprezentovány jako abnormální.

4A/ *Sport je oficiálně podporován jako **nástroj rozvoje sociálně oceňovaných hodnot** (přátelství, fair play, fyzická zdatnost, zdraví). Příběh plavkyně, která pracovala příliš tvrdě, aby splnila přání svého trenéra (je zde implicitní paralela k roli dělníka, který pracoval příliš tvrdě pro svého šéfa) až za to zaplatila smrtí **tuto podporu zpochybňuje.***

4B/ Matka osvobozující svou neteř před únoscem porušuje sociální normy maskulinity/femininity a veřejného(oficiálního) a privátního(individuálního). Tato žena uskutečňuje funkce, které jsou normálně rezervovány **pro muže a policii**. Je ve své situaci dvojnásobně oslabena (je žena a privátní osoba). **Svým úspěchem prolamuje sociální normy**. Tento příběh je de facto o jejich zpochybnění prostřednictvím jejich inverze.

- Celá titulní strana je postavena na **nepravděpodobných sděleních**, které u nás vyvolávají skepsi, ale čtenáře zabaví.
- Jinými slovy uvedená titulní stránka **oslovuje ty, kteří jsou v současné západní společnosti nespokojení či neztotožnění s jejím hodnotovým systémem.**

- Bulvární média se tak obrací k lidem nespokojeným a nabízejí jim způsob jak zvládnout život v systému, který oni vnímají jako nespravedlivý. Nabízí jim mechanismus

obecné nedůvěry a skepticismu

- který de facto odmítnutím/zpochybněním tradičních hodnot a pravd zpochybňuje status quo, a to skrze **MÝTICKOU STRUKTURU** spojující jednotlivé příběhy na uvedené stránce následujícím způsobem:

- *Věda/Náboženství*
- *Racionalita /Iracionalita*
- *Vysvětlitelné/Nevysvětlitelné*
- *Křesťanství/Pohanství*
- *Světský/ Zázračný*
- *Přirozený /Nadpřirozený*
- *Fyzický/Psychický*
- *Pravděpodobnostní /Náhoda*
- *Maskulinní/Femininní*
- *Veřejné /Privátní*
- *Oficiální /Individuální*
- *Mocné/ Slabé*
- ---
- *Kultura,Společnost / Příroda*
- *Smrt /Život*

Hlubinná univerzální opozice

SMRT/ŽIVOT

KULTURA/PŘÍRODA

- *je transformována do kulturně, historicky a politicky specifictějších kategorií.*
- *Tento vztah je opakem toho, co je běžně očekáváno. Pozitivní kategorie **PŘÍRODA** a **ŽIVOT** jsou zde spojeny se slabým a desaprobovaným.*
- *Sociální systém, který toto spojení odmítá je prezentován jako nepřirozený a neadekvátní. Hodnoty, jež snižuje jsou prezentovány jako pozitivnější a pravdivější, protože jsou blíže takovému pojetí přírody jež naše společnost odmítá ve jménu vědeckého rozumu.*